

УДК 811. 111: 81'373. 4: [81'37+81'373. 611]: 81'367. 623 «712”

ЛЮДМИЛА АЛЕФІРЕНКО

(Полтава)

СЕМАНТИЧНІ І СЛОВОТВІРНІ ВЛАСТИВОСТІ АД'ЕКТИВНИХ ОДНОКОРЕНЕВИХ ПАРОНІМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: смислова структура, твірна основа, суфіксальна морфема, словотвірна модель, паронім, сема, дериват.

У словниковому складі сучасної англійської мови особливе місце посідають однокореневі деривати, значення яких формується у результаті взаємодії семантики твірних основ і семантики афіксальних морфем. При цьому утворюються лексеми з різним діапазоном семантичної близькості:

лексико-морфологічні варіанти слів, однокореневі синоніми, антоніми і пароніми. «Не підлягає сумніву, – писав академік В.В. Виноградов, – що співзвучність слів, схожість їхньої фонетичної будови відображається на їхньому розумінні, на їхніх семантичних зв'язках» [1, с. 5]. Цим пояснюється неоднозначна інтерпретація тих самих однокореневих слів сучасної англійської мови в різних лексикографічних джерелах.

Так, наприклад, однокореневі деривати *disgusting* – *disgustful*, *blushing* – *blushful* представлені в англо-російському словнику В.К. Мюллера [7] як лексико-морфологічні варіанти того самого слова, а Г. Фернальд [4] відносить їх до однокореневих синонімів.

Інтерпретація значень ад'єктивних однокореневих дериватів *lovable* – *lovely*, подана в тлумачному словнику Г. Фаулера, Дж. Коулсона, В. Літла [6], свідчить про те, що вони розглядаються авторами як однокореневі синоніми. Протилежної точки зору дотримується Г. Хорнбі [5], кваліфікуючи ці лексичні одиниці як різні слова. Це свідчить про те, що мовна сутність однокореневих утворень, як, між іншим, й інших лексико-граматичних розрядів слів, продовжує залишатись недостатньо дослідженою в теоретичному плані як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві.

Особливо суперечливим є розуміння семантико-словотвірних відношень між однокореневими дериватами взагалі й ад'єктивними зокрема, оскільки семантичні зв'язки між похідними одного кореня лише в останній час стали об'єктом спеціального дослідження [2; 3].

Одним зі своєрідних видів парадигматичних зв'язків у лексико-семантичній підсистемі мови, які мають неоднозначне трактування в лінгвістиці, є однокореневі пароніми. Згідно з думкою одних дослідників, до паронімів належать як однокореневі, так і різнокореневі слова [3], інші ж учені вважають паронімами лише слова, утворені від одного кореня [2].

На наш погляд, ад'єктивні пароніми – це однокореневі утворення, оскільки основними ознаками цих слів є: спільність етимологічних зв'язків їхніх коренів; належність до одного лексико-граматичного розряду; схожість фонетичних оболонок; онтологічна тотожність. Як слушно зазначає О.В. Вишнякова, «пароніми – це однокореневі утворення, близькі за звучанням, але різні за значенням слова або ж такі слова, що частково збігаються у своєму значенні» [2, с. 17].

Відмінності в семантиці ад'єктивних паронімів обумовлені ономаціологічними процесами – тенденцією мови номінально диференціювати різні властивості явищ реальної дійсності. Так, ад'єктивні деривати *limitary* – *limitative* є паронімами на тій підставі, що їхні корені *limit-* та *limitative-* етимологічно взаємопов'язані: *limit-* – первинний щодо *limitative-*, який має фонетичне нарощення більш пізнього походження; семантика обох коренів має спільне значення «*boundary, frontier*». Крім того, ці однокореневі деривати належать до однієї частини мови, мають звукову подібність і наголос на першому складі. При цьому вони відрізняються семантично: *limitary* – 1. «*limited*», 2. «*of or pertaining to a boundary; situated on a boundary*» – *limitative* «*limiting, restrictive*».

З ономаціологічної точки зору розвиток указаних значень цих паронімічних прикметників пояснюється тенденцією мови усунути

протиріччя, що виникло між потребою розмежувати властивість, яка характеризує поняття граничності за параметрами її стабільності – процесуальності, можливостями, які існують у мові.

Репрезентація ознаки граничності, що підлягає зовнішньому впливу, відбувається шляхом модифікації предметного значення «*boundary, frontier*», вираженого субстантивною твірною основою *limit-* у сполученні із суфіксом *-ary* в значенні «*relating or pertaining to*». Номінація ознаки граничності здійснюється шляхом взаємодії процесуального значення «обмежувати», вираженого вербальною твірною основою *limitate-*, і суфікса *-ive* у значенні «*having the tendency to*».

Семантична подібність однокореневих паронімів пояснюється екстралінгвальними факторами – схожа сигніфікована співвіднесеність цих однокореневих дериватів. Наприклад, пароніми *touching* – «*that touches the feelings or emotions; affecting, pathetic*» і *touched* – 1. «*struck or hit by*», 2. «*affected mentally or physically by*», 3. «*impressed or excited*», 4. «*slightly mad*» виражають схожі поняття, що стосуються сфери психоемоційного стану людини.

Таким чином, серед однокореневих паронімів можна виділити дві групи слів:

1. Ад'єктивні однокореневі деривати, смислові структури яких характеризуються наявністю семантичної схожості. Так, ад'єктивні утворення *divided* – *divisible* мають у смислових структурах спільну родову сему «*pertaining to division*» і диференційні семантичні компоненти в першому дериваті 1. «*separated into parts*», 2. «*situated apart, separated*», 3. «*split into fractions*», 4. «*distinct among a number*» і в другому – 1. «*capable of being divided into parts*», 2. «*capable of being divided without remainder*». Сюди можна віднести й такі однокореневі пароніми, як *admissible* – «*worthy of being admitted to an office*» – *admissive* «*characterized by admitting, tending to admit*»; *incredible* – 1. «*not credible, that cannot be believed, inconceivable*», 2. «*unbelieving*» – *incredulous* – 1. «*unbelieving, not ready to believe, sceptical*», 2. «*indicated by incredulity*».

2. Однокореневі пароніми, що не мають смислової співвіднесеності, тобто семантичні структури таких ад'єктивних однокореневих дериватів мають різні родові семи. Ці паронімічні деривати належать до різних понятійних сфер. Наприклад, у бінарному паронімічному ряді *presumptive* – 1. «*giving reasonable ground for presumption or belief*», 2. «*based on presumption, presumed*» – *presumptuous* – 1. «*characterized by presumption, arrogant, presuming, impertinent*» перший прикметник має родову сему «*supposition*», а другий – «*impertinence*».

Семантичні відмінності паронімів, що втратили спільні родові семи, з'являються внаслідок розвитку у цих слів лексико-семантичного варіювання, межею якого є омонімія, і фонеморфологічного варіювання, межею якого є синонімія. Ад'єктивні пароніми за своїми формальними і семантичними властивостями перебувають між омонімами і синонімами, оскільки відрізняються від перших відсутністю звукової тотожності, а від других – відсутністю семантичної інтегративної семи.

Отже, однокореневі пароніми виражають схожі або різні поняття і мають такі диференційні семантичні компоненти, що породжують у паронімів тенденцію до значного семантичного розходження. Виражаючи схожі, але різні за обсягом значення, паронімічні однокореневі утворення входять у різні лексико-семантичні групи.

Пор.: **respectful** – 1. «*mindful, careful of something*», 2. «*full of, exhibiting or marked by respect*» – **respectable** – 1. «*worthy of notice, observation*», 2. «*worthy or deserving of respect*»; **industrial** – 1. «*pertaining to or of the nature of industry or productive labour; resulting from industry*», 2. «*engaged or connected with an industry*» – **industrious** – 1. «*characterized by application; attentive, careful*», 2. «*characterized by industry, skillful, able, clever*», 3. «*diligent in any task or effort*». Смыслові структури аналізованих паронімічних рядів характеризуються сукупністю диференційних сем і наявністю спільної родової семи для паронімів **respectable** – **respectful** і різних родових сем для паронімів **industrial** – **industrious**.

Семантичні властивості паронімів зумовлені їхніми словотвірними особливостями. Відомо, що утворення нових прикметників від одного кореня породжує ряди однокореневих слів, між якими можуть виникати однакові й різні семантико-словотвірні відношення.

Формування однакових семантико-словотвірних відношень є умовою утворення однокореневих синонімів, а члени ад'єктивного однокореневого ряду, що характеризується різними семантико-словотвірними відношеннями, об'єднуються в паронімічні ряди. Так, сполучення твірної основи **suggest** із суфіксами *-ive, -ible* породжує ад'єктивні однокореневі пароніми **suggestive** – **suggestible**, які характеризуються неоднаковою взаємодією семантики тієї самої твірної основи із суфіксальними морфемами. Так, у сполученні із суфіксом *-ive* «*having the tendency to*» твірна основа **suggest** реалізує лексико-семантичні варіанти: 1. «*to be presented to the mind as an object of thought*», 2. «*to give a hint of without plain or direct expression*», а в процесі взаємодії твірної основи **suggest**- із суфіксальною морфемою *-ible* «*of the nature of*» актуалізується лексико-семантичний варіант «*to insinuate into a person's mind the idea that*»: **suggestive** – 1. «*calculated or fitted to suggest thoughts, ideas, conveying a suggestion or hint, implying something that is not directly expressed*», 2. «*pertaining to hypnotic suggestion*» – **suggestible** – 1. «*capable of being influenced by suggestion*», 2. «*that can be suggested*». Пор. смыслові структури однокореневих паронімів в українській мові: **особистий** – «*здійснюваний особою, той, що безпосередньо належить особі*» – **особовий** – «*той, що стосується осіб, пов'язаний з особою*»; **людяний** – «*гуманний, чуйний*» – **людський** – «*властивий людині, той, що належить людині*».

Особливістю словотвірної структури паронімічних дериватів **lovable** – **loving** є те, що вони утворені від вербальної твірної основи **love**-, яка реалізує один лексико-семантичний варіант «*to bear love to*» у процесі взаємодії з різними суфіксальними морфемами: *-able* – «*capable of being, worthy of being*» і *-ing* – «*pertaining to, related to*»: **lovable** – 1. «*deserving of being loved*»; 2. «*amiable; attractive*»; **loving** – 1. «*that loves; affectionate*», 2. «*maintaining love, proceeding from love*».

Різні модифікації значення твірної основи, що виникають під впливом семантики гетерогенних суфіксів *-able, -ing*, формують різні лексичні значення, які належать, однак, до однієї сфери, що означає психо-фізичний стан людини.

Аналіз ад'єктивних однокореневих паронімів на словотвірному рівні показав, що вони утворюються за такими словотвірними моделями:

1. N + -ible → A – N + -ous → A: *sensible – sensuous, credible – credulous*;
2. V – -ory → A – N + -ant → A: *anticipatory – anticipant, gratulant – gratulatory*;
3. V + -ful → A – V + -ive → A: *forgetful – forgetive, respectful – respective, successful – successive*;
4. V + -ed → A – V + -ible → A: *divided – divisible; impressed – impressible; compressed – compressible*;
5. N + -al → A – N + -able → A: *exceptional – exceptionable, personal – personable*;
6. N + -able → A – N + -ing → A: *questionable – questioning, thinkable – thinking*;
7. un- + N + -ing → A – -un + N + -able → A: *unthinking – unthinkable; untouching – untouchable*;
8. V + -able → A – V + -ed → A: *controlled – controllable, regrettable – regretted, excitable – excited, punishable – punished*;
9. V + -able → A – V + -ant → A: *excitable – excitant, determinable – determinant, conservable – conservant*;
10. V + -ed → A – V + -ing → A: *calculated – calculating, touched – touching, impressed – impressing*;
11. V + -ive → A – V + -ory → A: *confirmative – confirmatory, exhibitivе – exhibitory*;
12. V + -ed → A – V + -ive → A: *restricted – restrictive, impressed – impressive, depressed – depressive*.

Таким чином, однокореневі деривати – це своєрідний вид парадигматичних відношень у мові, прояв її системно-семантичних зв'язків, показник її внутрішніх еволюційних можливостей. Характеризуючи схожі й різні властивості та ознаки тих чи тих предметів або явищ об'єктивної дійсності, ад'єктивні однокореневі пароніми виступають словами аналітичної номінації.

Вивчення семантико-словотвірних властивостей ад'єктивних однокореневих паронімів дає змогу глибше зрозуміти механізм їхнього утворення, взаємозалежність семантики похідного і твірного слова, а також ті зміни, які відбуваються в смислових структурах паронімічних дериватів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В. В. Об омонимии и смежных явлениях / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1960. – № 5. – С. 1–17.*
2. *Вишнякова О. В. Паронимы в русском языке / О. В. Вишнякова. – М.: Высшая школа, 1984. – 192 с.*
3. *Критенко А. П. Паронимия и ее роль в языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. П. Критенко. – К., 1984. – 24 с.*
4. *Fernald G. Standard Hand book of Synonyms, Antonyms and Prepositions / Fernald G. – New York, 1987. – 727 p.*
5. *Hornby H. S. The Advanced Learner's Dictionary of Current English / Hornby H. S. – London, 1968. – 515 p.*
6. *Little W. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / Little W., Fowler H., Coulson J. – Oxford, 1972. – 516 p.*
7. *Müller V. K. English-Russian Dictionary / Müller V. K. – М.: Moscow Russian Language Publishers, 1982. – 888 p.*

ЛЮДМИЛА АЛЕФИРЕНКО

СЕМАНТИЧЕСКИЕ И СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СВОЙСТВА АДЪЕКТИВНЫХ ОДНОКОРЕННЫХ ПАРОНИМОВ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена исследованию структурно-семантических свойств адъективных однокоренных паронимов современного английского языка. Рассматриваются различные точки зрения ученых на проблему интерпретации паронимии в лингвистике. Автор исследует особенности формирования смысловых структур паронимических дериватов и модели, по которым они образуются. Большое внимание уделяется изучению механизма взаимодействия производящих основ и соответствующих суффиксальных морфем в процессе образования адъективных однокоренных паронимов.

Ключевые слова: смысловая структура, производящая основа, суффиксальная морфема, словообразовательная модель, пароним, сема, дериват.

LIUDMYLA ALEFIRENKO

SEMANTIC AND DERIVATIONAL PROPERTIES OF ADJECTIVAL DERIVED PARONYMS IN MODERN ENGLISH

The article is devoted to the research of structural and semantic properties of adjectival derived paronyms in Modern English. Different points of view of scholars on the problem of interpretation of paronymy in linguistics are under consideration. The author investigates the peculiarities in the formation of semantic structures of derived paronyms and derivational patterns after which they are made. Much attention is paid to the study of the mechanism of interaction of deriving stems and corresponding suffixal morphemes in the process of making adjectival derived paronyms.

Key words: semantic structure, deriving stem, suffixal morpheme, derivational pattern, paronym, semantic component, derivative.

Одержано 3.03.2011 р., рекомендовано до друку 25.05.2011 р.